ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM LXIII

series ***HISTORIA & PATRIMONIUM***

Fondator
ION BERCIU

Editor
GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial:
Acad. MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
ADRIAN CIOROIANU - Universitatea București
MONOK ISTVÁN - Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Budapest
IOAN OPRIȘ - Universitatea „Valahia", Târgoviște
ION CÂRJA - Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca
COSMIN BUDEANCĂ - Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, București

Colegiul de redacție:

TUDOR ROȘU - redactor șef
IOANA URSU - secretar de redacție
ADINA BOGDAN - membru
DIANA CIUGUDEAN - membru
MARIUS CRISTEA - membru
SIDONIA OLEA - membru
DRAGOȘ URSU - membru

Adresa de corespondență:
MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII
510010 ALBA IULIA
Str. Mihai Viteazul, 12-14
Tel. 0258/813300

Mailing address:
MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII
RO – 510010 ALBA IULIA
12-14, Mihai Viteazul St.
Tel. (+40) (258) 813300

revista.apulum@yahoo.com, www.mnuai.ro

Autorii își asumă întreaga răspundere pentru conținutul studiilor. Materialele nepublicate nu se restituie autorilor.

© 2026 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
ISSN – 1013-428X
ISSN – 2247 – 871X
ISSN-L – 2247 – 871X

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

A C T A M V S E I A P V L E N S I S

APVLVM

LXIII

series ***HISTORIA & PATRIMONIUM***

ALBA IULIA

MMXXVI

Tehnoredactare: DRAGOȘ URSU, IOANA URSU
Realizare copertă și prelucrare imagini: ANCA DREGHICIU
Corectură: IOANA URSU
Traducerea rezumatelor şi verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

SUMAR
CONTENTS - SOMMAIRE - INHALT

HISTORIA RECENTIORUM AEVORUM ATQUE HODIERNA

IOAN OPRIȘ, Despre desăvârșirea demersului unionist (1914-1920) / *On Carrying Out the Unionist Movement (1914-1920)* 1

DUMITRU-CĂTĂLIN DRĂGHICI, Apărarea pasivă în România interbelică. Organizare, reglementare și funcționare în Ținutul Mureș (1938-1940) / *Passive Defence in Interwar Romania. Organization, Regulation and Operation in the Mureș Region (1938-1940)* 35

BIOGRAPHIAE

RĂZVAN MIHAI NEAGU, Filantropia ca mod de viață. Între Reghin, Sibiu, Szolnok și Turda. Date despre viața și activitatea unei personalități greco-catolice uitate: Iuliu Bardoși (1840-1915) / *Philanthropy as a Way of Life: Between Reghin, Sibiu, Szolnok, and Turda. Data About the Life and Activity of a Forgotten Greek-Catholic Personality: Iuliu Bardoși (1840-1915)* 53

GABRIEL HOZA, O inimă între două lumi. Episcopul Iuliu Hossu în corespondența cu familia / *A Heart Between Two Worlds. Bishop Iuliu Hossu in Correspondence with His Family* 99

NICOLAE TEȘCULĂ, Preoți români în satele de la Izvoarele Hârtibaciului la începutul secolului XX / *Romanian Priests in the Villages of Hârtibaciu Springs at the Beginning of the 20th Century*.....125

HISTORIA CULTURALIS

SILVIU-IULIAN SANA, Date noi despre două tipărituri din secolele XV și XVI în colecțiile Bibliotecii Județene „Gheorghe Șincai" Bihor/ *New information about two prints from the 15th and 16th centuries in the collections of the "Gheorghe Șincai" Bihor County Library*.....135

DANIELA DUMITRESCU, Conștiința națională în teatrul românesc în secolul al XIX-lea / *National Consciousness in 19th-Century Romanian Theatre*.....149

ADRIANA ȚUȚUIANU, Câteva considerații asupra portului popular din zona Munților Apuseni (Județul Alba) / *Some Considerations on the Folk Costume in the Apuseni Mountains Area (Alba County)*.....159

MUSEOLOGIA ET PATRIMONIUM

MIRCEA GLIGOR, Crucea-troiță ca simbol / *Roadside Shrines and Wayside Crosses as Symbols*……193

TUDOR ROȘU, Temnița lui Crișan / *Crișan's Confinement Site*……233

DRAGOȘ URSU, Destinul portretelor votive ale regilor Ferdinand și Maria din Catedrala Încoronării: noi contribuții documentare / *The Fate of the Votive Portraits of Kings Ferdinand and Maria in the Coronation Cathedral: New Documentary Contributions*.....245

IOANA URSU, Reorganizarea expozițională a Muzeului Unirii din anul 1968: pregătirile pentru semicentenarul Unirii / *The Reorganisation of the Exhibitions at the Museum of the Union in 1968: Preparations for the 50th Anniversary of the Great Union of 1918*.....259

RECENSIONIS

Carmen Stînea, Petru Stînea, *Istoria primei comunități românești din S.U.A. Little Romania din orașul Cleveland, Ohio (1890-2025)*, Alba Iulia – Cluj-Napoca, Editura Muzeului Național al Unirii Alba Iulia – Editura Mega, 2026 (Tudor Roșu).....279

Árpád Róbert Berekméri, Edina Gordán, *Kollégiumból a halálba! Szabó Árpád és Ágai László kollégiumi tanárok hadinaplói* / *Din colegiu la moarte! Jurnalele de război ale profesorilor Árpád Szabó și László Ágai*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2025 (Nagy József Gábor) 283

Lista autorilor */ Authors' list* ……...…… ….……287

O INIMĂ ÎNTRE DOUĂ LUMI.
EPISCOPUL IULIU HOSSU ÎN CORESPONDENȚA CU FAMILIA

Gabriel HOZA
Institutul de Istorie Ecleziastică „Nicolae Bocșan”

A Heart Between Two Worlds.
Bishop Iuliu Hossu in Correspondence with His Family

ABSTRACT

Bishop Iuliu Hossu remains in Romanian historiographical consciousness as one of the important figures of the twentieth century. A member of the Transylvanian clerical and intellectual elite, he was involved in the political, social, and ecclesiastical life of his time and took a direct part in the major transformations undergone by Romanian society. An important moment in his public activity was his participation in the Great National Assembly of Alba Iulia on 1 December 1918, when, as a representative of the Greek-Catholic Church, he read aloud the Resolution of the Union of Transylvania with Romania. Beyond this public dimension, Iuliu Hossu remained deeply attached to his family, to his parents, brothers, cousins, uncles, and aunts. Throughout his life, he maintained a constant correspondence with them, marked by affection, concern for those close to him, and interest in their everyday problems. These letters complete the image of the public figure and make it possible to understand a less visible side of the bishop, that of a man who remained close to his family and to the environment in which he was formed.

Cuvinte-cheie: Iuliu Hossu, greco-catolic, scrisoare, națiune, preot, episcop
Key words: Iuliu Hossu, Greek-Catholic, letter, nation, priest, bishop

Episcopul Iuliu Hossu rămâne în conștiința istoriografică românească drept una dintre personalitățile importante ale secolului al XX-lea. Membru al elitei clericale și intelectuale transilvănene, el a fost implicat în viața politică, socială și bisericească a epocii și a participat direct la marile transformări prin care a trecut societatea românească. Un moment important al activității sale publice l-a constituit participarea la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, când, în calitate de reprezentant al Bisericii Greco-Catolice, a dat citire Rezoluției Unirii Transilvaniei cu România. Dincolo de această dimensiune publică, Iuliu Hossu a rămas profund legat de familia sa, de părinți, frați, veri, unchi și mătuși. Cu aceștia a păstrat de-a lungul vieții o corespondență constantă, în care se regăsesc afecțiunea, preocuparea pentru cei apropiați și interesul pentru problemele lor cotidiene. Aceste scrisori completează imaginea personalității publice și permit cunoașterea unei laturi mai puțin vizibile a episcopului, aceea a omului rămas apropiat de familie și de mediul în care s-a format.

Iuliu Hossu s-a născut la 30 ianuarie 1885, în localitatea Milaș, aflată atunci în județul Mureș-Oșorhei, iar astăzi în județul Bistrița-Năsăud. A fost al treilea dintre cei șase fii ai preotului greco-catolic Ioan Hossu și ai Victoriei

Hossu, născută Măriuțiu[1]. Cei șase frați Hossu au fost: Ioan Victor Hossu (1881–1951), inginer și director la CFR, Iustin Iosif Hossu[2] (1883–1963), inginer agronom și director al domeniilor mitropoliei, Iuliu, episcopul Gherlei, Vasile Pompei Hossu[3] (1887–1965), avocat, Teofil Hossu (1889–?), preot în satul natal, Ștefan Traian Hossu (1891–1978), medic legist[4]. Iuliu și Teofil au ales să urmeze calea tatălui lor, dedicându-se preoției. Iuliu Hossu avea să devină mai târziu episcop al Gherlei și una dintre cele mai importante personalități ale Bisericii Greco-Catolice din România.

Între anii 1892 și 1896, Hossu a urmat cursurile primare în satul natal la „Școala poporală confesională greco-catolică”[5], iar între 1896 și 1899 a studiat la Gimnaziul luteran german din Reghin[6], În anul școlar 1899–1900 a urmat clasa a IV-a la Gimnaziul Romano-Catolic maghiar din Târgu-Mureș, A continuat cu clasele liceale V–VIII (astăzi IX–XII) la Gimnaziul Superior Român Unit din Blaj (1900–1904), numit și Liceul confesional pentru băieți „Sfântul Vasile cel Mare”. A susținut examenul de bacalaureat în anul 1904[7] ocazie cu care s-au evidențiat calitățile sale intelectuale deosebite. Despre sesiunea examenului de maturitate desfășurată la Gimnaziul din Blaj, care a avut loc între 24 și 30 iunie, au relatat atât ziarele bisericești, cât și cele laice ale vremii. La proba scrisă s-au prezentat 60 de candidați, toți fiind admiși ulterior la proba orală. Dintre aceștia, trei elevi au obținut calificativul „eminent”: Ioan Coltor, Iuliu Haţegan și Iuliu Hossu[8].

Iuliu Hossu și-a desăvârșit formarea universitară la Roma, la Institutul „De Propaganda Fide”, unde studiau o parte dintre bursierii români, în perioada 1904–1910, în condițiile în care bursierii români nu dispuneau de un seminar propriu, asemenea catolicilor din alte națiuni. În Cetatea Eternă, a obținut doctoratul în filosofie, în anul 1906, și doctoratul în teologie, în anul 1910. În anul 1908 a fost hirotonit subdiacon și diacon, iar în 1910 a fost hirotonit preot. După întoarcerea în țară, Iuliu Hossu și-a început activitatea în administrația bisericească a Episcopiei Greco-Catolice de Lugoj. În cadrul curiei eparhiale a îndeplinit mai multe responsabilități, fiind arhivist, bibliotecar, secretar

[1] Prunduș, Plăianu 1995, p. 46.
[2] Căruia frații îi spuneau și Ticu.
[3] Familia îi spunea „Viluc”, după Vasile Hossu, episcopul Lugojului și al Gherlei, recent întors de la studii din Roma.
[4] Prunduș, Plăianu 1998, p. 44.
[5] *Ibidem*, p. 29.
[6] Soica 2016, p. 19.
[7] Prunduș, Plăianu 1998, p. 29.
[8] *Gazeta Transilvaniei*, an 1904, iunie, nr. 137, p. 2. *Drapelul*, 1904 nr. 73, p. 3. *Unirea*, 1904, nr. 27, p. 255.

consistorial, referent la Tribunalul matrimonial, director de cancelarie, asesor consistorial, protopop onorar și profesor de studii biblice la Seminarul diecezan[9].

La 3 martie 1917 a fost numit episcop de Gherla de către împăratul-rege Carol al IV-lea, iar la 21 aprilie 1917 numirea sa a fost confirmată de papă. A fost consacrat episcop la 4 decembrie 1917, în Catedrala Mitropolitană din Blaj, iar la 16 decembrie 1917 a fost instalat în funcția de episcop al Eparhiei Greco-Catolice de Gherla. Iuliu Hossu a participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, unde a dat citire Rezoluției Unirii. Ulterior, a făcut parte din delegația care a prezentat regelui Ferdinand I, la București, actul Unirii Transilvaniei cu România[10].

A avut o activitate rodnică în fruntea Diecezei de Gherla, care, în anul 1930, a devenit Episcopia Greco-Catolică de Cluj-Gherla, în urma reorganizării eparhiei și a mutării sediului administrativ la Cluj. În perioada în care nordul Transilvaniei a fost cedat Ungariei, între anii 1940 și 1944, Iuliu Hossu a rămas și și-a continuat activitatea în aceste teritorii alături de episcopul ortodox al Clujului Nicolae Colan[11].

După desființarea abuzivă a Bisericii Greco-Catolice în anul 1948, Iuliu Hossu a trecut prin numeroase locuri de detenție și domiciliu obligatoriu, împreună cu ceilalți episcopi uniți, la București, Dragoslavele, Căldărușani, Sighet, Curtea de Argeș; ulterior, în perioada 1956–1970, i s-a fixat domiciliul obligatoriu la Mănăstirea Căldărușani. În toată această perioadă a dovedit o constantă statornicie în credință și atașament față de Biserica sa, până la măsura martiriului, conform rostirii sale memorabile care a dat și titlul memoriilor: „Credința noastră este viața noastră”[12].

La 28 aprilie 1969 a fost numit cardinal „in pectore” de către papa Paul al VI-lea, decizie anunțată public la 5 martie 1973. A trecut la cele veșnice în data de 28 mai 1970 și a fost înmormântat în Cimitirul Bellu Catolic din București. În data de 2 iunie 2019, la Blaj, în cadrul unei Sfinte Liturghii oficiate de însuși papa Francisc și în prezența unui număr mare de ierarhi, preoți și credincioși, Iuliu Hossu a fost beatificat alături de ceilalți episcopi greco-catolici martiri: Vasile Aftenie, Valeriu Traian Frențiu, Ioan Suciu, Tit Liviu Chinezu, Ioan Bălan și Alexandru Rusu.

Pentru noi, cei de astăzi, corespondența prin scrisori, cărți poștale și telegrame pare tot mai îndepărtată de practicile cotidiene de comunicare de acum un secol, întrucât avem la dispoziție telefonul, e-mailul, WhatsApp-ul și alte mijloace de comunicare. Pentru oamenii de la începutul secolului al XX-lea,

[9] Hoza 2026, p. 112–113.
[10] Cârja, Hoza 2025, p. 23.
[11] Prunduș, Plăianu 1998, p. 33–34.
[12] Hossu 2003.

scrisoarea reprezenta unul dintre principalele mijloace de comunicare la distanță, fiind folosită atât în relațiile oficiale, cât și în cele personale.

În cercetarea istorică este valorificată în special corespondența oficială, deoarece aceasta oferă informații despre activitatea instituțiilor, decizii, raporturi administrative și evenimente politice sau ecleziastice. La fel de importantă este însă corespondența personală, care permite pătrunderea într-un registru mai puțin accesibil documentelor oficiale și anume, modul de gândire și de viață personal. Scrisorile private surprind relațiile de familie, preocupările cotidiene, starea de sănătate, problemele gospodărești, călătoriile, dificultățile materiale, dar și modul în care evenimentele publice erau percepute și comentate în cercurile celor apropiați. Corespondența personală constituie o sursă importantă pentru reconstituirea biografiei unei persoane și pentru înțelegerea mediului familial și social în care aceasta a trăit. Din această categorie fac parte și cele câteva scrisori pe care le analizăm aici, păstrate în Fondul personal Iuliu Hossu[13], aflat la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Cluj.

Corespondența personală a lui Iuliu Hossu cuprinde scrisorile, cărțile poștale, telegramele sau mesajele schimbate de o persoană cu membrii familiei, prietenii, colaboratorii apropiați ori alte persoane din cercul său de încredere. Spre deosebire de cea oficială, aceasta nu este redactată în numele unei instituții și nu urmărește în principal rezolvarea unor probleme administrative. În cazul unei personalități bisericești, scrisorile personale puteau fi adresate părinților, fraților, rudelor, prietenilor sau clericilor apropiați. Ele conțineau informații despre familie, sănătate, călătorii, evenimente personale, dificultăți materiale, stări sufletești și preocupări religioase. În cazul unui episcop sau al unui preot care ocupa o funcție importantă, delimitarea dintre corespondența personală și cea oficială nu era întotdeauna clară. O scrisoare trimisă unui prieten putea cuprinde și informații despre situația Bisericii, activitatea pastorală sau evenimentele politice ale vremii. La fel, o scrisoare adresată unui cleric putea avea un ton apropiat și confidențial, chiar dacă se referea și la probleme administrative. Prin scrisorile adresate familiei și prietenilor, el păstra legătura cu cei apropiați, afla informații despre aceștia și le comunica noutăți despre sănătatea, călătoriile, activitatea și greutățile sale. În cazul său, viața personală se lega adesea de activitatea episcopală. Problemele cotidiene erau strâns legate de

[13] Fondul Personal Episcop Iuliu Hossu este un fond arhivistic important, care cuprinde documente din perioada anilor 1868–1945 despre activitatea episcopului Iuliu Hossu. În fond sunt documente create de episcopul Iuliu Hossu, însumând 330 de unități arhivistice. Prima secțiune reunește documente personale și familiale, incluzând acte referitoare la membrii familiei, diplome, certificate de studii, documente financiare, carnete, legitimații, cărți de vizită și alte materiale cu caracter privat. Fondul cuprinde și documente provenite din activitatea desfășurată ca preot militar al lui Iuliu Hossu în timpul Primului Război Mondial. Fondul cuprinde numeroase scrisori primite și trimise, provenite de la membri ai familiei, clerici, intelectuali, reprezentanți ai instituțiilor bisericești și civile, precum și de la personalități ale vieții publice.

administrarea diecezei, de situația clerului și a credincioșilor, precum și de schimbările politice ale vremii. Familia a reprezentat pentru Iuliu Hossu un sprijin important. Provenea dintr-o familie numeroasă de preoți, iar legăturile cu frații și cu celelalte rude îl mențineau aproape de mediul în care se formase. Prin scrisori, își manifesta grija față de cei apropiați, le oferea sfaturi, îi încuraja și îi ajuta atunci când aveau nevoie.

Scrisorile aveau și un rol practic. Prin intermediul lor, Hossu primea informații, cerea sfaturi, verifica anumite situații și încerca să rezolve probleme care nu puteau fi soluționate întotdeauna pe cale oficială. Pentru Iuliu Hossu, corespondența personală a fost, așadar, un mijloc de păstrare a legăturilor cu familia și prietenii, o formă de sprijin moral și spiritual și o cale de transmitere a informațiilor. În anumite situații, aceasta îl ajuta și în îndeplinirea responsabilităților sale pastorale. Pentru o analiză mai exactă a relației sale cu familia este necesară cercetarea directă a scrisorilor păstrate în Fondul personal Iuliu Hossu.

Pentru a ilustra cât mai clar legăturile episcopului cu familia, rudele și prietenii săi, vom analiza câteva scrisori. Pe lângă activitatea sa administrativă și pastorală, Iuliu Hossu a purtat o bogată corespondență privată cu membrii familiei, cu apropiații și cu diferite personalități ale epocii. Aceste texte permit reconstituirea relațiilor sale personale și oferă informații despre preocupările, opiniile și experiențele sale cotidiene.

O parte importantă a corespondenței lui Iuliu Hossu o reprezintă scrisorile schimbate cu părinții săi, preotul Ioan Hossu și Victoria Hossu, din Milaș, localitatea sa natală, și cu alți membri ai familiei sale. Acestea oferă informații valoroase despre relațiile de familie, preocupările cotidiene, starea de sănătate, problemele gospodărești și deplasările membrilor familiei. În același timp, scrisorile surprind modul în care părinții urmăreau activitatea lui Iuliu Hossu și grija constantă pe care i-o purtau. Dincolo de caracterul lor personal, aceste documente permit reconstituirea mediului familial în care s-a format și a rămas integrat episcopul, chiar și după asumarea unor responsabilități ecleziastice importante.

O scrisoare trimisă din Milaș, la 29 aprilie 1919, de Ioan și Victoria Hossu către fiul lor, episcopul de Gherla, Iuliu Hossu, cuprinde vești despre familie, despre dificultățile de comunicare și de transport, precum și câteva probleme ale gospodăriei. Ioan Hossu îl informează pe fiul său că l-a trimis înapoi pe servitorul cu trăsura trimis de la Gherla de către fiul lor, episcopul Iuliu, profitând de vremea bună. El încercase să vorbească cu „Viluc”[14], însă legătura nu putea fi stabilită din cauza defectării telegrafului spre Târgu-Mureș și Reghin. Comunicarea era posibilă numai pe o rută care trecea prin satul Măcin.

[14] Fiul Vasile, avocat.

Acest fragment oferă informații despre dificultățile tehnice care îngreunau legătura dintre membrii familiei, dar și despre mijloacele de comunicare disponibile în anul 1919. Pe lângă scrisori și transmiterea veștilor prin intermediul călătorilor sau al membrilor comunității, exista și telegraful, care reprezenta cea mai rapidă modalitate de comunicare în acea perioadă. Tatăl solicită vești despre o rudă sau un nepot „Nuțu”[15] și despre funcția pe care acesta o primise în cadrul inspectoratului. Se întreabă și de ce nu venise la Cluj, unde ar fi fost mai aproape de familie. În privința fiului lor Traian, părinții nu mai primiseră informații de la plecarea lui și erau preocupați de răceala pe care o avusese în timpul șederii acasă. Din scrisoare reiese că călătoria lui Iuliu la Oradea constituia un alt motiv de îngrijorare. Formularea „amu nu-i de călătorit” sugerează existența unor condiții nesigure, fără ca scrisoarea să precizeze cauza lor. Având în vedere data documentului, această neliniște poate fi pusă în legătură cu situația instabilă din primăvara anului 1919. O parte a scrisorii privește gospodăria pe care episcopul Hossu o avea la Gherla. Din scrisoare reiese că tatăl său, Ioan, se bucura că vaca a născut și recomanda vânzarea bivoliței la târgul din Gherla. Ploile întârziaseră aratul, iar îndreptarea vremii i-ar fi permis lui Iuliu să vină acasă pentru aproximativ o săptămână. Aceste informații arată că episcopul continua să fie consultat în diferite chestiuni, inclusiv în cele gospodărești. În încheiere, părinții îi transmit că sunt sănătoși și îi trimit salutări Fridei și Lenuței, probabil cunoștințe sau rude cu care tânărul episcop comunica mai ușor. Mama Victoria adaugă propriul mesaj în finalul scrisorii, exprimându-și regretul că nu se afla alături de ei. Scrisoarea evidențiază faptul că Iuliu Hossu păstra legătura cu familia sa, iar părinții îi comunicau atât problemele importante, cât și întâmplările obișnuite ale vieții de zi cu zi de acasă. În același document se întâlnesc grija pentru sănătatea copiilor, dificultățile deplasărilor și preocupările legate de gospodărie[16].

Scrisoarea primită de episcopul Iuliu Hossu de la cumnata sa, Mărioara, soția fratelui său Teofil, preot rămas la Milaș ca ajutor al tatălui lor, este datată 26 august, însă anul nu poate fi citit cu certitudine. Documentul poate fi încadrat cronologic după numirea și instalarea lui Iuliu Hossu ca episcop de Gherla, deoarece pe plic destinatarul este indicat în mod explicit episcopul Iuliu Hossu. Scrisoarea, redactată de Mărioara și completată de mama sa, surprinde aspecte obișnuite ale vieții de familie și ale gospodăriei de la Milaș. Conținutul este simplu și direct, fără preocupări literare, limbajul păstrând numeroase particularități ale vorbirii epocii. Apar în scriere regionalisme, forme arhaice și,

[15] Este de observat faptul că, în scrisori, rareori este menționat numele persoanei la care se face referire; în schimb, este folosit diminutivul sau modul de adresare obișnuit în cadrul familiei ori printre cunoscuți.
[16] Anexa 1.

pe alocuri, termeni sau construcții influențate de limba maghiară, elemente care arată specificul din Transilvania.

Cele două femei îl informează pe Iuliu Hossu despre sosirea servitorului cu trăsura, probabil trimis de episcop de la Gherla, aducând diferite lucruri necesare gospodăriei, mai greu de procurat în mediul rural. Totodată, îi mulțumesc pentru perele primite, detaliu care arată că legătura dintre episcop și familia rămasă la Milaș se manifesta și prin asemenea gesturi cotidiene. Deși preocupat de obligațiile administrative și pastorale ale eparhiei, Iuliu Hossu continua să se intereseze de cei de acasă și de nevoile lor. La rândul lor, membrii familiei din Milaș îi trimiteau episcopului diferite produse, informându-l cu exactitate asupra conținutului transportului. Lista este bogată și cuprinde grâu, cartofi, morcovi, pătrunjel, castraveți, caș, varză, o gâscă, două rațe, doi purcei și un vas cu vin. Cele mai multe dintre aceste produse proveneau, foarte probabil, din gospodăria familiei. În mod deosebit, mama sa se preocupa de hrana fiului și se interesa de buna organizare a gospodăriei episcopale. Aceste gesturi, mărunte, sunt importante pentru reconstituirea relațiilor din interiorul familiei Hossu. Ele arată că, dincolo de demnitatea episcopală și de responsabilitățile publice ale lui Iuliu Hossu, legăturile cu familia au rămas apropiate.

Mărioara îi transmite și câteva vești despre membrii familiei. Tatăl se afla la Cluj, probabil pentru tratament sau internare, însă acest aspect nu poate fi stabilit cu certitudine doar pe baza scrisorii. Truți, Zoița și Băbuți, menționați prin forme diminutivale ale numelor, nu au putut fi identificați până în prezent în arborele genealogic al familiei. Este posibil ca Truți și Zoița să fi fost nepoți ai episcopului, copii ai unuia dintre frații săi. Veștile despre copii, despre starea lor de sănătate și despre activitățile cotidiene îi permiteau lui Iuliu Hossu să rămână conectat la viața familiei, chiar dacă locuia la Gherla și era implicat în numeroase obligații episcopale. Dorința revederii este exprimată direct în finalul scrisorii prin cuvintele: „Cu drag te așteptăm să vii acasă”. Însemnarea mamei, adăugată la sfârșitul scrisorii ca un post-scriptum, întărește caracterul afectuos al scrisorii. Ea îi spune că l-a așteptat acasă, îi trimite o gâscă și își exprimă grija ca aceasta să se întoarcă cu bine. Formularea „iubitoarea mamă te sărută de mii de ori” arată apropierea dintre mamă și fiu, păstrată și după numirea lui Iuliu Hossu ca episcop.

Limbajul scrisorii este familiar, apropiat de vorbirea cotidiană și lipsit de preocuparea pentru o exprimare oficială. Scrisoarea oferă informații despre gospodăria familiei, circulația alimentelor între localitatea de origine și reședința episcopală, precum și despre relațiile dintre membrii familiei. Dincolo de demnitatea sa ecleziastică, Iuliu Hossu rămânea pentru cei de acasă fiul și ruda așteptată cu dor[17].

[17] Anexa 2.

Scrisoarea Mărioarei către Iuliu Hossu, în care aceasta îi comunică vești despre bolile din familie și despre viața gospodăriei, nu este datată, astfel încât momentul în care boala a afectat familia Hossu nu poate fi stabilit cu certitudine. Nu se poate preciza dacă se referea la gripa spaniolă din anii 1918-1920 sau la un episod de gripă sezonieră[18]. Și această scrisoare face parte din corespondența privată a episcopului cu membrii familiei. Redactată într-un limbaj familiar, ea cuprinde vești despre îmbolnăvirea celor de acasă, treburile gospodăriei și venirea unor rude. Subiectul principal este starea de sănătate a membrilor casei. Mărioara îl anunță că „toată casa îi bolnavă iar". Situația părinților îi era deja cunoscută lui Iuliu, după cum sugerează formularea „Tata, Mama tot cum știi". Teofil avea febră de aproximativ 38,5 grade, iar Lucreția și servitoarea prezentau simptome asemănătoare. Dintre toți, numai Mărioara era sănătoasă. Grija ei se îndreaptă și spre cumnatul său, pe care îl întreabă: „Tu altfel cum te afli, nu ai dus gripă dela noi?". Întrebarea lasă să se înțeleagă că Iuliu fusese de curând în mijlocul familiei și ar fi putut lua boala. Mărioara își exprimă dorința ca Dumnezeu să îl apere, formulare care păstrează tonul religios al corespondenței familiale. În paralel cu îngrijirea bolnavilor, activitățile gospodărești continuau. Mărioara amintește un butoi cu vin, patru purcei și încheierea fiertului vinarsului, adică a distilării țuicii. Aceste informații privesc organizarea gospodăriei și lucrările desfășurate în perioada respectivă. Ele sugerează că Mărioara participa direct la administrarea treburilor de acasă. Spre finalul scrisorii este anunțată venirea lui Traian împreună cu „Vais medicu". Identitatea acestei persoane nu a putut fi stabilită până în prezent, însă menționarea profesiei sale arată că prezența lui are legătură cu starea de sănătate a membrilor familiei.

Textul păstrează forme regionale și fonetice, precum „îi bolnavă", „îs bine", „dela" și „fertu", alături de prescurtările „Dzeu" și „Dlui" pentru Dumnezeu și Domnului. Ele redau particularitățile exprimării cotidiene și ale limbii folosite în mediul rural. Adresarea „Dragă Iuliu" și încheierea „Te sărutăm cu drag toți" exprimă apropierea dintre cei doi. Mărioara apare în această corespondență drept una dintre persoanele care îi transmit episcopului vești despre părinți, rude și gospodărie. Scrisoarea completează documentele oficiale din fondul Iuliu Hossu prin informații despre viața familială și despre preocupările cotidiene care nu apar în actele administrative ale episcopiei[19].

O altă scrisoare trimisă din Milaș, la 8 octombrie 1919, cuprinde două mesaje adresate lui Iuliu Hossu: unul scris de tatăl său, Ioan, și altul adăugat de mama sa, Victoria, prin care episcopul primește vești despre familie, gospodărie, alegerile politice și produsele trimise episcopului. Ioan Hossu îl informează despre lipsa oamenilor necesari muncilor agricole. Din această cauză, aratul și

[18] SJANCJ, FIH, dosar 88, *Corespondența creatorului de fond cu membrii familiei*, f. 49.
[19] *Ibidem*.

semănăturile de toamnă întârziau. El amintește și moartea bătrânului Moldovan din Uifalău, unul dintre puținii preoți din generația sa rămași în tractul protopopesc. Scrisoarea cuprinde apoi informații despre o problemă de arendă, prețul vinului și dificultățile de circulație provocate de întârzierea trenurilor. Un loc al preocupărilor tatălui său îl ocupă alegerile parlamentare din noiembrie 1919, primele alegeri parlamentare după Marea Unire. Tatăl îi vorbește despre candidaturile apropiaților săi, Viluc, Rus și Caliani, despre disciplina de partid și despre informațiile publicate în ziarul „*Unirea*". Din scrisoare reiese că existau neînțelegeri privind desemnarea și susținerea candidaților. Ioan Hossu considera că populația nu fusese informată la timp și că această lipsă de organizare putea influența rezultatul alegerilor. Preotul Ioan îi oferă fiului său și un sfat privind exercitarea funcției episcopale: „eppul nu-i polițist, ci părinte îndurat". Prin aceasta el îl îndeamnă să manifeste reținere și înțelegere în timpul vizitelor canonice, deoarece greșelile oamenilor puteau fi îndreptate treptat. Fragmentul arată că tatăl urmărea activitatea episcopală a fiului și îi transmitea sfaturi din propria experiență de preot.

În partea scrisă de Victoria sunt enumerate alimentele trimise lui Iuliu: grâu, ovăz, untură, brânză, ouă, slănină, compot și morcovi. Unele cuvinte sunt greu de citit și descifrat, dar sensul general este clar. Mama dorea ca fiul să știe ce conținea transportul și îi transmitea că familia îl aștepta acasă. Scrisoarea prezintă relația apropiată dintre Iuliu Hossu și părinții săi. Tatăl discuta cu el despre probleme politice, bisericești și economice, în timp ce mama se îngrijea de alimentele necesare. Scrisoarea arată că, deși devenise episcop, Iuliu continua să fie implicat în viața familiei și să primească sprijin material, vești și sfaturi de la părinții săi[20].

Scrisoarea Mărioarei și a Victoriei Hossu către Iuliu Hossu a fost trimisă înaintea sărbătorilor pascale. Data exactă nu apare în transcriere, însă referirile la denii[21], la ziua de Paști și la alimentele pregătite pentru sărbătoare permit stabilirea perioadei din anul bisericesc. Mărioara redactează mesajul în absența tatălui, plecat la biserică, și a lui Teofil, aflat la Reghin. O parte dintre informații îi sunt dictate Mărioarei de Victoria, mama episcopului. La început, familia îi transmite urări de sănătate și de sărbători fericite. După această introducere, scrisoarea prezintă produsele trimise tânărului episcop. Transportul cuprindea ovăz, cânepă, porumb, fasole, ouă, brânză și cârnați proaspeți conservați în untură. Mărioara își exprimă îndoiala în privința modului în care se vor păstra cârnații pe durata drumului, ceea ce arată dificultățile transportării alimentelor.

---

[20] SJANCJ, FIH, dosar 89, *Corespondența creatorului de fond cu mama și tatăl său Ioan și Victoria*, ff. 1–2.

[21] Deniile sunt slujbe religioase specifice Bisericii Orientale, săvârșite seara (de regulă sub formă de Utrenie oficiată în ajun), care au un caracter de doliu, pocăință și priveghere. Cuvântul provine din slavonul dĭnije, care înseamnă „priveghere" sau „slujbă de noapte".

Scrisoarea cuprinde și sfaturi privind cultivarea terenurilor de pe domeniile episcopiei. Cartofii puteau fi plantați printre rândurile de porumb, iar fasolea albă era recomandată în locul soiului timpuriu. Aceste indicații arată că familia nu se limita la trimiterea alimentelor, ci contribuia și la organizarea gospodăriei lui Iuliu.

O atenție aparte este acordată alimentelor pregătite pentru Paști. Victoria trimite un colac și diverse bunătăți pentru masa pascală. Cuvintele mamei Victoria, potrivit cărora „Vlădica mamii le poate mânca", exprimă grija ca alimentele trimise să fie potrivite pentru fiul ei. Formula „Vlădica mamii" este una dintre cele mai personale expresii din scrisoare. Victoria recunoaște demnitatea episcopală a lui Iuliu, dar i se adresează în continuare și ca mamă.
Lipsa smântânii și a untului este explicată prin cantitatea redusă de lapte și prin faptul că gospodăria nu mai avea vaci cu lapte. Familia nu ascunde aceste dificultăți, ci îi comunică direct ce produse putea sau nu putea trimite. Scrisoarea oferă astfel informații despre resursele gospodăriei și despre alimentația unei familii din mediul rural transilvănean. Încheierea aparține atât Mărioarei, cât și Victoriei. Mărioara transmite salutările întregii familii, iar mama adaugă urarea de sărbători și cuvintele „te sărut de mii de ori". Documentul arată că legătura lui Iuliu Hossu cu familia se păstra prin schimbul de vești și prin trimiterea produselor necesare[22].

Scrisoarea adresată episcopului Iuliu Hossu de tatăl său, preotul Ioan Hossu, la 7 aprilie 1919, este un document de mici dimensiuni, dar important pentru înțelegerea raporturilor dintre membrii familiei și pentru surprinderea atmosferei de incertitudine care caracteriza primele luni de după încheierea Primului Război Mondial. Ioan Hossu nu îi scrie fiului său în calitatea acestuia de episcop într-un limbaj oficial, ci i se adresează simplu, prin formule ca „Iubite Iuliu" sau „Te sărut cu drag, iubitul tată", ceea ce arată relația apropiată dintre tată și fiu, în care demnitatea episcopală dobândită de Iuliu Hossu nu modificase raporturile dintre cei doi. În interiorul familiei, episcopul rămânea înainte de toate fiul, pentru care părinții continuau să se preocupe.

Scrisoarea este construită din informații cotidiene, transmise aproape succesiv, fără o structură elaborată. Tatăl îi spune că tocmai s-a întors de la biserică, amintește despre sinodul de la Blaj[23], vorbește despre venirea copiilor de la Cluj, despre fân, lucernă și vacă, apoi îl întreabă pe Iuliu Hossu când urma să aibă loc propriul sinod. Aceste detalii dau scrisorii caracterul unei conversații

[22] SJANCJ, FIH, dosar 89, *Corespondența creatorului de fond cu mama și tatăl său Ioan și Victoria*, ff. 8–9.
[23] Tatăl lui Iuliu Hossu îi scrie despre Sinodul arhidiecezan de la Blaj din 11–13 iunie 1919, care a fost o adunare ecleziastică de o importanță deosebită pentru Biserica Română Unită cu Roma (Greco-Catolică), desfășurată în contextul istoric imediat de după Marea Unire din 1918.

familiale purtate în scris. Ele permit, totodată, reconstituirea unor aspecte ale existenței de zi cu zi a unei familii preoțești din mediul rural transilvănean.

Referirea la sinodul de la Blaj este semnificativă și pentru poziția lui Ioan Hossu în cadrul clerului greco-catolic. Chiar dacă scrisoarea nu oferă informații suficiente pentru identificarea exactă a reuniunii amintite, faptul că acesta urmărea organizarea sinodului și îl întreba pe fiul său „Pre când aveți Sinodul?" arată interesul său constant pentru viața instituțională a Bisericii. Astfel, comunicarea dintre tată și fiu nu se limita la probleme familiale, ci cuprindea firesc și chestiuni legate de activitatea ecleziastică. Pentru o familie în care mai mulți membri aparțineau clerului, problemele Bisericii făceau parte din universul cotidian.

Un alt aspect al scrisorii privește gospodăria familiei. Formulările „Fânul văd că va fi până când va da lucerna" și „vacă nu mai ținem odată" introduc în corespondență preocupări despre administrarea gospodăriei. Asemenea informații, aparent lipsite de importanță, sunt utile cercetătorului deoarece arată cadrul material în care trăiau părinții episcopului. Familia continua să fie legată de economia rurală, de ritmul muncilor agricole și de resursele gospodărești. Scrisoarea oferă astfel o imagine diferită de cea rezultată din documentele oficiale referitoare la episcop: în spatele activității publice și ecleziastice a lui Iuliu Hossu se afla o familie preocupată de probleme obișnuite, de hrană, animale, recolte și întâlnirile dintre copii[24].

Scrisoarea permite și observarea unei inversări interesante de perspectivă. În anul 1919, Iuliu Hossu era deja episcop și o personalitate publică importantă, implicată în evenimentele politice și ecleziastice ale epocii. În corespondența tatălui, această dimensiune publică trece însă pe plan secund. Ioan Hossu continuă să îl privească prin raportul fundamental tată-fiu. Îl informează despre casă, îi transmite urări de sărbători, îi mărturisește îngrijorarea familiei și îl sărută cu drag. Din această perspectivă, corespondența familială completează documentele oficiale, deoarece îl readuce pe episcop în mediul său intim și evidențiază legăturile afective care au continuat să existe indiferent de poziția sa ierarhică.

Scrisoarea trimisă episcopului Iuliu Hossu de părinții săi, preotul Ioan Hossu și Victoria Hossu, din Milaș, la 6 iunie 1919, este una dintre acele mărturii familiale în care informația privată se întâlnește direct cu evenimentul istoric. În câteva rânduri sunt reunite preocupările gospodărești ale familiei, relațiile dintre frați, activitatea clericală a tatălui, dificultățile de comunicație din epocă, problemele deplasărilor și ecoul imediat al vizitei regelui Ferdinand I și a reginei Maria în Transilvania. Scrisoarea începe într-un registru familiar, fără

[24] SJANCJ, FIH, dosar 89, *Corespondența creatorului de fond cu mama și tatăl său Ioan și Victoria*, f. 10.

introduceri protocolare: „Mult iubite Iuliu!”. Ca și în alte scrisori ale părinților, demnitatea episcopală a destinatarului nu schimbă raportul afectiv dintre părinți și fiu. Iuliu Hossu este episcopul de Gherla, dar pentru Ioan și Victoria rămâne fiul căruia îi trimit alimente, despre care vor să știe când vine acasă și pentru a cărui sănătate și deplasări manifestă permanent grijă.

Prima informație este, în aparență, una domestică: „Trimitem câte ceva pre trăsură ca să vă fie pre timp mai îndelungat”. Formula trebuie citită în contextul practic al vieții cotidiene. Familia îi trimite lui Iuliu Hossu provizii, iar asemenea mențiuni, întâlnite și în alte scrisori familiale, arată continuitatea sprijinului material oferit episcopului de cei de acasă. În același timp, completarea „numai de ar putea merge în pace” depășește problema transportului propriu-zis. Cuvântul „pace” revine în corespondența familiei din această perioadă și trădează nesiguranța deplasărilor într-un spațiu care, la mijlocul anului 1919, se afla încă sub efectul războiului și al reașezărilor politice și militare. Universul familial apare apoi prin numele fraților: Teofil, „Viluc” și Traian. Ioan Hossu îi comunică lui Iuliu că Teofil petrecuse aproximativ o săptămână acasă, „și a făcut și el văcățiune”, că Viluc era așteptat a doua zi, iar Traian anunțase telefonic că nu va veni. Avem aici imaginea unei familii ai cărei membri se aflau în localități diferite și ale cărei reuniuni depindeau de posibilitățile de deplasare și comunicare. Telefonul coexistă cu trăsura, poșta și transportul cu cai, ceea ce face scrisoarea interesantă inclusiv pentru istoria comunicațiilor cotidiene.

Cea mai importantă informație cu caracter politic și memorial este însă cea referitoare la vizita familiei regale: „Au fost frumoase serbările primirii regelui, nu le poate uita mamăta. A fost bine că am mers la Gherla că i-am putut vedea de aproape”. Referirea poate fi pusă în legătură directă cu primul turneu transilvănean al regelui Ferdinand I și al reginei Maria, desfășurat la sfârșitul lunii mai 1919. Familia regală a trecut prin Gherla la 26 mai, iar a doua zi, la 27 mai, a ajuns la Cluj. Mărturia este cu atât mai importantă cu cât nu provine dintr-un document oficial sau din presa epocii, ci din memoria imediată a unei participante. Victoria Hossu fusese prezentă la Gherla și îi văzuse „de aproape” pe suverani. Formularea atribuită de Ioan soției sale, „nu le poate uita mamăta”, indică intensitatea impresiei produse de eveniment. Pentru ea, vizita regală nu fusese percepută numai ca o ceremonie publică, ci ca o experiență personală memorabilă. Această reacție trebuie pusă în contextul momentului. Turneul din mai 1919 a fost prima vizită a regelui Ferdinand și a reginei Maria în Transilvania după hotărârea de unire de la Alba Iulia. Familia regală a parcurs numeroase localități transilvănene, între care Gherla și Clujul, într-un moment în care noua realitate politică era încă în curs de consolidare. Pentru familia Hossu, evenimentul trebuie să fi avut o rezonanță aparte și prin poziția lui Iuliu Hossu în evenimentele de la 1 decembrie 1918. Totuși, scrisoarea nu formulează această

legătură în mod explicit. Foarte interesantă este și observația imediat următoare: „E bine că nu li s-a întâmplat nimic pe cale așa lungă și periculoasă". Ea schimbă pentru câteva momente perspectiva asupra ceremoniilor regale. Dincolo de fastul serbărilor, Victoria și Ioan Hossu percepeau existența unui pericol real asociat deplasărilor. Afirmația confirmă indirect sentimentul de insecuritate prezent și în alte pasaje ale corespondenței familiei din anul 1919. Pentru autorii scrisorii, călătoria suveranilor nu era lipsită de riscuri, iar revenirea lor fără incidente era privită cu ușurare.

O altă componentă importantă a documentului privește viața ecleziastică. Ioan Hossu anunță: „Luni merg la Blaș la sinodul arhidiecesan" și „Când veți ținea sinodul? Să vor strânge mulți". Tatăl și fiul apar aici în dubla lor relație, familială și clericală. Ioan Hossu continuă să participe activ la viața bisericească, iar conversația cu fiul său cuprinde în mod firesc informații despre sinoade. Întrebarea adresată episcopului de Gherla cu privire la propriul său sinod arată că problemele instituționale ale Bisericii făceau parte din schimbul obișnuit de informații dintre ei.

În aceeași categorie se înscrie afirmația: „Noi am introdus Duminică pre Podaru în Teaca[25] așa am mai căpătat de lucru". Verbul „am introdus", folosit într-un context clerical, pare să indice instalarea sau introducerea unui cleric în parohie, deși identificarea exactă a lui Podaru și a împrejurărilor necesită confruntarea cu documentele ecleziastice ale perioadei. Important este faptul că Ioan Hossu, în calitatea sa de protopop, continua să fie implicat în activități bisericești care presupuneau deplasări și responsabilități suplimentare. Expresia „așa am mai căpătat de lucru" are un ton aproape colocvial și lasă să se întrevadă oboseala asociată acestor obligații datorită vârstei sale înaintate.

Grija tatălui pentru Iuliu apare și în observația: „Am înțeles că nu mergi la Năsăud; și mai bine că e obositor". Este o formulare foarte simplă, dar relevantă pentru caracterul relației dintre cei doi. Ioan Hossu urmărește deplasările fiului și se bucură atunci când acesta renunță la un drum pe care îl consideră obositor. Dincolo de poziția publică a lui Iuliu Hossu, tatăl continuă să îi urmărească sănătatea, odihna și efortul fizic.

În această scrisoare apare o observație care surprinde foarte bine o lume aflată în schimbare: „Altcum vine automobilu". Afirmația se referă, probabil, la faptul că episcopul urma să primească o mașină sau să o achiziționeze[26]. Automobilul pătrunde în universul cotidian al familiei alături de cai, trăsură și deplasările tradiționale. Menționarea automobilului indică schimbarea mijloacelor de transport și posibilitatea ca episcopul să dispună de o modalitate

[25] Teaca este o comună din județul Bistrița-Năsăud, Transilvania.
[26] SJANCJ, FIH, dosar 301, *Corespondență primită în anul 1926*. Dosarul cuprinde facturi și o fotografie cu automobilul personal al lui Iuliu Hossu.

mai rapidă de deplasare. Într-o corespondență familială, această simplă referire oferă un indiciu asupra condițiilor materiale aflate în schimbare în care episcopul își desfășura activitatea pastorală.

Finalul revine la registrul strict familial: „Noi, cu darul lui Dzeu, suntem bine, după sărbători te ai putea repezi și tu acasă". Expresia „te ai putea repezi și tu acasă" este deosebit de sugestivă pentru natura raporturilor familiale. Pentru părinți, Iuliu Hossu avea în continuare un „acasă" la Milaș. Episcopia, obligațiile publice și deplasările nu anulaseră apartenența la spațiul familial. Invitația nu are caracter ceremonial. Este dorința firească a părinților de a-și vedea fiul. Semnătura Victoriei Hossu întărește această dimensiune afectivă: „Sărbători fericite îți dorim doritoare mamă Victoria, te sărut de mii de ori". Formula „te sărut de mii de ori", în contrast cu tonul mai reținut al tatălui, exprimă direct afecțiunea maternă. Este unul dintre acele pasaje care permit diferențierea vocilor părinților în cadrul aceleiași corespondențe. Ioan transmite în principal informații, probleme practice și recomandări; Victoria își exprimă mai liber emoția și dorul față de fiul său[27].

Scrisoarea din 6 iunie 1919 este astfel importantă pentru reconstituirea universului privat al lui Iuliu Hossu deoarece pune în aceeași pagină mai multe niveluri ale existenței sale: familia, Biserica, deplasările, aprovizionarea, comunicațiile, sănătatea și evenimentele politice ale momentului. Întâlnirea Victoriei Hossu cu regele Ferdinand și regina Maria la Gherla introduce în această corespondență o mărturie directă asupra modului în care un eveniment public major a fost receptat în interiorul familiei. În cadrul corpusului corespondenței părinților cu Iuliu Hossu, scrisoarea poate fi utilizată și pentru urmărirea unei teme recurente: grija permanentă a familiei față de episcop. Ea se manifestă prin trimiterea de alimente, preocuparea pentru drumurile sale, îndemnul de a evita deplasările obositoare, interesul pentru mijloacele lui de transport și invitația de a reveni acasă. Iuliu Hossu apare astfel într-o ipostază pe care documentele instituționale nu o pot surprinde: episcopul este, în același timp, fiul căruia părinții îi urmăresc drumurile, sănătatea și întoarcerea în familie. Documentul are, în consecință, o valoare aparte pentru o cercetare dedicată corespondenței personale a lui Iuliu Hossu. El nu oferă o relatare politică asupra anului 1919, dar surprinde felul în care acel an a fost trăit în interiorul unei familii clericale transilvănene. Vizita suveranilor, instabilitatea comunicațiilor, sinoadele bisericești și nesiguranța drumurilor coexistă cu preocupările obișnuite ale gospodăriei și cu dorința părinților de a-și avea copiii aproape. Tocmai această suprapunere între evenimentul istoric și experiența familială constituie una dintre principalele valori documentare ale scrisorii.

---

[27] SJANCJ, FIH, dosar 89, *Corespondența creatorului de fond cu mama și tatăl său Ioan și Victoria*, ff. 11–12.

Scrisoarea trimisă episcopului Iuliu Hossu de părinții săi, Ioan și Victoria Hossu, la 22 martie 1920, oferă detalii despre viața privată a familiei, despre dificultățile economice și de transport ale perioadei, dar și despre modul în care evenimentele politice de la București erau receptate într-un mediu clerical transilvănean. Față de alte scrisori familiale, textul se distinge prin reflecțiile personale ale lui Ioan Hossu asupra instabilității politice și asupra nevoii de liniște, formulate din perspectiva unui om ajuns la maturitate, după experiențele războiului și ale anilor 1918-1920.

Începutul scrisorii păstrează caracterul practic al corespondenței familiale. Ioan Hossu îl informează pe fiul său despre servitori și despre lucrurile pe care familia intenționa să i le trimită. „Ne pare bine că ai sosit în pace, acum te odihnește, că e tot mai bine acasă ca oriunde" arată din nou preocuparea părinților pentru deplasările și sănătatea episcopului. Revenirea „în pace" este primită cu ușurare, iar îndemnul la odihnă sugerează că părinții cunoșteau ritmul solicitant al activității lui Iuliu Hossu. În corespondența lor, această preocupare apare constant și contribuie la conturarea unei imagini a episcopului diferite de aceea oferită de actele oficiale: Iuliu Hossu este aici fiul ale cărui drumuri, oboseală și sănătate sunt urmărite atent de cei de acasă.

O parte consistentă a scrisorii privește administrarea pământului și lucrările agricole. Ioan Hossu îi trimite „grâu de primăvară", dar îl sfătuiește să nu efectueze semănatul cu propriii cai, deoarece „iapa e tare de fătat". Recomandarea este argumentată economic: lucrările agricole și seceratul urmau să fie costisitoare, iar tatăl apreciază că ar fi mai avantajos ca pământul să fie dat „în parte" adică în arendă. Ioan Hossu scrie din experiența unui om obișnuit cu economia rurală și încearcă să îl ajute pe Iuliu să evite cheltuieli și riscuri inutile. Observația că oamenii „vor lăcomi", deoarece „acum greu să capătă grâu de primăvară", este grăitoare pentru situația economică de după război. Ea indică dificultatea procurării semințelor și valoarea pe care grâul de primăvară o avea în acel moment pentru gospodăriile agricole. Scrisoarea nu permite evaluări generale asupra pieței cerealelor, însă oferă o mărturie directă asupra percepției locale a penuriei și asupra strategiilor prin care o familie încerca să își administreze resursele.

Foarte sugestiv este pasajul despre călătoria la Cluj a preotului Ioan Hossu: „La Cluj am fost dar nu curând mă voi duce că abia am străbătut până acasă". Afirmația transmite fără echivoc dificultatea deplasărilor feroviare în primii ani de după război. Ioan Hossu nu descrie cauzele, însă reacția sa este suficient de puternică pentru a arăta că drumul fusese obositor și dificil. Pentru istoricul vieții cotidiene, asemenea observații sunt valoroase tocmai fiindcă ele nu provin din statistici sau rapoarte administrative, ci din experiența personală a călătorului. În continuare în textul scrisorii apare afirmația „E grozav să călătorești cu trenul", care poate fi interpretată ca expresia impresiei puternice

produse de acest mijloc de transport. Pentru anul 1920, observația este importantă deoarece surprinde contactul direct al unei persoane din mediul rural transilvănean cu transformările aduse de modernizarea transporturilor. Nu putem afirma cu certitudine că autorul scrisorii călătorea pentru prima dată cu trenul, însă formularea sugerează că experiența era încă suficient de neobișnuită. Scrisoarea păstrează apoi câteva informații despre membrii familiei din Cluj. Întrebarea „Nora sculatu-s-a?" și referirea la operație indică preocuparea pentru starea de sănătate a unei rude apropiate. Ca în numeroase alte scrisori ale familiei Hossu, sănătatea membrilor familiei, deplasările acestora și posibilitatea întâlnirilor ocupă un loc important în schimbul epistolar.

Fragmentul cu cel mai mare ecou politic este cel referitor la căderea guvernului condus de Alexandru Vaida-Voevod: „Nu știu pentru ce a fost de lipsă să cadă guvernul lui Vajda. Nu-i bine în vremea asta să se facă tulburări". Referirea este foarte apropiată cronologic de eveniment. Guvernul Alexandru Vaida-Voevod, constituit la 1 decembrie 1919, și-a încheiat mandatul în martie 1920, în urma intervenției regelui Ferdinand și a reconfigurării raporturilor politice de la București. Scrisoarea din 22 martie surprinde, așadar, o reacție aproape imediată la această schimbare. Formularea lui Ioan Hossu este importantă deoarece nu reprezintă o analiză politică propriu-zisă. El nu discută programe, partide sau raporturi parlamentare și nici nu explică motivele căderii cabinetului. Ceea ce îl preocupă este consecința schimbării asupra stabilității generale: „Nu-i bine în vremea asta să se facă tulburări". Pentru el, problema principală nu era înlocuirea unei formule guvernamentale cu alta, ci riscul producerii unor noi tensiuni într-o societate care era într-o continuă schimbare. După această observație politică, scrisoarea trece la o reflecție mult mai personală: „Noi din darul lui D-zeu suntem bine, ne trudim cu economia care acum greu merge, dar aceasta e soarta oamenilor". Formularea permite sesizarea legăturii dintre problemele generale ale epocii și existența cotidiană. Familia se confrunta cu dificultăți în administrarea gospodăriei, dar Ioan Hossu le privește cu resemnare, fără dramatizare. Prin „economie", se referă la gospodăria familiei și la administrarea acesteia, cu toate problemele legate de muncile agricole, animale, producție și resurse. Afirmația sugerează existența unor dificultăți reale, specifice anilor de după Primul Război Mondial, când mediul rural transilvănean se confrunta cu lipsuri, scumpiri și nesiguranță economică. Formula „... dar aceasta e soarta oamenilor" introduce însă o notă de resemnare și experiență de viață. Ioan Hossu nu transformă dificultățile într-o lamentație, ci le acceptă ca parte firească a existenței. Tonul este cel al unui om matur, obișnuit cu munca și cu schimbările vremurilor. Urmează: „Să fii liniștit că nu plătește nimic că să necăjește omul în lume, că tot nu putem schimba noi lumea. Liniștea noastră e cea mai mare bunătate. Dar toate acestea omul numai după ce-ni bătrânește le vede". Aici vocea tatălui devine mult mai personală. Nu îi mai

transmite fiului informații, ci îi oferă un sfat rezultat din propria experiență de viață. Îndemnul „Să fii liniștit" trebuie citit în legătură cu activitatea foarte intensă a lui Iuliu Hossu din acești ani. Tatăl îi recomandă să nu se consume pentru lucrurile asupra cărora nu are putere: „ ... tot nu putem schimba noi lumea". Nu este o expresie a dezinteresului față de ceea ce se întâmpla în jurul său. Dimpotrivă, scrisoarea dovedește că Ioan Hossu urmărea evenimentele politice și religioase și era preocupat de ele.

Aceeași atitudine apare când se referă la ceilalți copii: „Și copiii la Cluj să necăjesc fără seamă și nu a fi nimic de aceia". Din nou, tatăl observă tendința copiilor săi de a se preocupa prea mult de problemele și neajunsurile zilnice. Pentru el, experiența vârstei produce o anumită distanță față de grijile cotidiene. Finalul scrisorii tatălui revine la dorința întâlnirii familiale și la apropierea sărbătorilor: „Am dori să ne întâlnim dar vai că până după Sărbători nu vom putea". Distanța dintre membrii familiei este resimțită direct, iar imposibilitatea întâlnirii este exprimată cu regret. Urările și formula „Te sărutăm cu toții cu drag" încheie partea redactată de Ioan în același registru afectiv în care începuse.

Mesajul Victoriei Hossu schimbă tonul și ritmul scrisorii. Mama enumeră cu minuțiozitate produsele trimise: doi saci de grâu de primăvară, un sac de grâu pentru consum, aproximativ două litre de porumb, doi miei, semințe de morcovi și castraveți, fasole, șuncă, carne afumată, 90 de ouă și un sac de ovăz. Cantitatea și diversitatea produselor arată că sprijinul nu era simbolic. Familia îi trimitea atât produse pentru consum imediat, cât și semințe și cereale necesare lucrărilor agricole. Pachetul destinat lui Iuliu cuprinde și produse pentru alte persoane, între care Nițu și Teofil. Vocea Victoriei se distinge și aici prin caracterul ei afectiv. După numeroasele instrucțiuni privind împărțirea alimentelor și lucrurilor trimise, mama încheie simplu: „te sărut de mii de ori iubitoare mama". Formula apare și în alte scrisori ale sale și poate fi considerată caracteristică modului în care își exprima atașamentul față de Iuliu.

Privită în ansamblu, scrisoarea din 22 martie 1920 oferă o imagine densă a vieții familiei Hossu. În același text apar problemele semănatului, lipsa grâului, costurile secerișului, starea animalelor, dificultățile transportului feroviar, sănătatea rudelor, căderea guvernului Vaida-Voevod, oboseala lui Iuliu și pregătirea alimentelor trimise de acasă. Această suprapunere este specifică documentului privat, unde evenimentul politic nu este separat de viața cotidiană, ci pătrunde firesc în conversația familiei[28].

Scrisoarea trimisă episcopului Iuliu Hossu de părinții săi, Ioan și Victoria Hossu, din Milaș, la 16 noiembrie 1920, surprinde atât relațiile apropiate din interiorul familiei, cât și câteva aspecte ale activității și vieții cotidiene a episcopului. Debutul documentului păstrează ecoul călătoriei sale la

[28] *Ibidem*, ff. 13–14.

Veneția și Roma. Tatăl amintește cu bucurie scrisorile primite din Italia și binecuvântarea pontificală transmisă familiei: „ne-ai împărtășit și pe noi de binecuvântarea S. S. părintelui urmaș al S. Petru”. În același context este menționat și episcopul Valeriu Traian Frențiu, ale cărui rugăciuni sunt invocate pentru sănătatea Victoriei Hossu. Starea mamei este descrisă simplu și direct: „Mamăta e tot așa cum o știi debilă de picioare și dacă iesă afară se ostenește”. Dincolo de această preocupare, o parte importantă a scrisorii privește administrarea gospodăriei. Ioan Hossu îl informează că „economia” merge bine și îi transmite date concrete despre boii trimiși la Gherla, cei cinci saci de grâu, porcii, trăsura și lucrările agricole.

Scrisoarea oferă și informații despre recolta slabă de struguri și despre lipsa vinului, precum și despre absența copiilor de la Cluj de la culesul viilor. Aceste detalii mărunte sunt utile pentru reconstituirea vieții materiale și a relațiilor familiale. În același registru se înscrie îndemnul adresat lui Iuliu: „După atâta călătorie ți-ar prinde bine să vii acasă pe câteva zile”, formulare care exprimă grija părinților pentru oboseala și sănătatea fiului lor, îndemn adresat de mai multe ori în scrisori în scrisori.

Un alt aspect privește numirea lui Teofil ca al doilea preot în Milaș alături de tatăl său. Ioan Hossu urmărea îndeaproape această problemă și amintește condițiile materiale necesare pentru susținerea postului, între care contribuția anuală a parohiei și asigurarea unui „cvartal[29] corespunzător”. Finalul revine la registrul afectiv și religios: „Bunul D-zeu te aducă în pace”. Victoria Hossu adaugă formula „Te sărut de mii de ori iubitoarea mamă”, iar Mărioara și Teofil își transmit, la rândul lor, salutările[30].

Documentul surprinde contrastul dintre Roma și Milaș. Alături de referirile la călătoria lui Iuliu Hossu în Italia, la binecuvântarea papei și a episcopului Valeriu Traian Frențiu, apar informații despre grâu, porci, boi, vin și lucrările agricole. Această alăturare pune în lumină legătura dintre activitatea ecleziastică a episcopului Iuliu Hossu și mediul familial din care provenea. Corespondența arată astfel că, în paralel cu responsabilitățile sale publice și bisericești, Iuliu a rămas strâns legat de familie și de gospodăria de la Milaș.

Scrisoarea preotului Ioan Hossu către fiul său, Iuliu Hossu, din 26 octombrie 1927, cuprinde informații despre acte, gospodărie, starea de sănătate a mamei și activitățile celorlalți membri ai familiei. Tonul este familiar, iar trecerea de la un subiect la altul urmează cursul firesc al unei comunicări între tată și fiu. La începutul scrisorii, Ioan Hossu confirmă primirea corespondenței trimise de la București. El observă că, între documentele primite, nu se afla

[29] Taxă.

[30] SJANCJ, FIH, dosar 89, *Corespondența creatorului de fond cu mama și tatăl său Ioan și Victoria*, ff. 15–16.

avizul necesar intabulării, fiind trimis în schimb un act referitor la un proces. Mențiunea sugerează că Iuliu era implicat și în rezolvarea unor probleme juridice sau patrimoniale ale familiei. Tatăl presupune că documentul necesar rămăsese la el și îi semnalează lipsa fără alte explicații, ceea ce arată că amândoi cunoșteau deja situația la care se făcea referire. O parte importantă a scrisorii privește producția de vin. Ioan îi trimite un burduf cu vin nou, deși se teme că transportul va fi dificil deoarece vinul se afla încă în fermentație. Îl anunță că și cantitatea păstrată pentru el la Milaș era însemnată. În același timp, relatează că o parte dintre struguri fusese afectată de îngheț și regretă că membrii mai tineri ai familiei nu veniseră la cules. Dacă ar fi știut că aceștia nu vor participa, recolta ar fi putut fi strânsă mai devreme, când Iuliu fusese acasă. Scrisoarea urmărește îndeaproape ritmul muncilor agricole. Familia terminase culesul și se apropia de încheierea recoltării napilor.

Veștile despre mama sa sunt mai apăsătoare. Starea ei nu se îmbunătățise, iar pasajul referitor la tratamentul adus de la Sărmășel nu este prea încurajator. Se poate înțelege că refuza sau suporta cu dificultate un preparat folosit pentru ungere din nămol. Formularea scurtă, „Mama e tot așa și nu se face mai bine”, lasă să se vadă îngrijorarea tatălui, chiar dacă acesta nu insistă asupra bolii. Ioan îi transmite și vești despre Teofil, care urma să plece după oi și, eventual, să ajungă la Blaj. Referirea la „clujeni”, prea ocupați pentru a veni acasă, privește probabil membrii familiei stabiliți la Cluj. În final, tatăl îl îndeamnă pe Iuliu să vină mai repede acasă pentru a se odihni. Invitația arată că familia cunoștea programul încărcat al episcopului și privea revenirea la Milaș ca pe un prilej de refacere și apropiere. Formula „te sărutăm cu toții cu drag” transmite mesajul întregii familii, deși scrisoarea este semnată numai de Ioan.

Documentul îl prezintă pe preotul Ioan Hossu ca tată, gospodar și persoană care coordona problemele familiei. El îi cere ajutorul fiului în chestiuni juridice, îl informează despre recoltă și îi vorbește despre sănătatea mamei. Iuliu Hossu, deși episcop și aflat adesea în deplasare, continua să participe la viața familiei și să păstreze legătura cu gospodăria din Milaș. Scrisoarea permite observarea acestei relații într-un cadru lipsit de formalism, prin preocupări concrete, exprimate direct[31].

La 21 iunie 1928, Iuliu Hossu primește de la fratele său, Traian Hossu, o scrisoare având ca subiect principal starea de sănătate a tatălui lor. Documentul transmite vești despre evoluția acesteia și arată preocuparea membrilor familiei pentru sănătatea părinților.

Traian îl informează că analizele medicale au indicat o formă gravă de diabet, menționând valorile constatate: „180 de grame de zahăr pe zi și un procent de 8,4%”. Datele sunt redate direct, deoarece expeditorul dorea ca

[31] *Ibidem*, ff. 6–7.

fratele său să înțeleagă gravitatea situației. În urma discuției cu medicul, Traian consideră necesară aducerea tatălui la Cluj pentru două săptămâni. În această perioadă urma să se stabilească ce alimente putea consuma și ce regim trebuia să urmeze. Dacă deplasarea nu era posibilă, recomandarea era eliminarea zahărului, a pâinii și a prăjiturilor. Scrisoarea surprinde un moment în care familia încerca să organizeze îngrijirea bolnavului pe baza indicațiilor medicale disponibile.

Traian îi cere lui Iuliu să îi comunice dacă intenționa să meargă acasă. Aflase din ziarul „Lugojanul" că episcopul ar fi urmat să călătorească sâmbătă, deși știa că acesta trebuia să ajungă la Bixad. În funcție de răspunsul lui Iuliu, Traian urma să meargă împreună cu el sau să călătorească singur cu autobuzul. Acest detaliu arată că frații încercau să își coordoneze deplasările pentru a-l vizita pe tatăl lor. Informația despre mama sa este foarte scurtă: „nu s-a aflat nimic nou, tot cele vechi". Sugerează că aceasta avea unele probleme de sănătate cunoscute deja în familie, însă scrisoarea nu permite stabilirea naturii lor. În schimb, îngrijorarea fratelui pentru tatăl său este exprimată prin cuvintele: „Sunt foarte îngrijorat de boala tati".

Traian îi transmitea vești despre părinți, discuta cu medicul, se ocupa de analize și încerca să organizeze tratamentul tatălui. Iuliu era consultat și implicat în hotărârile familiei, chiar dacă obligațiile episcopale îl țineau adesea departe de casă. Adresarea „Frate Juliu" și încheierea „al tău iubitoriu frate" evidențiază relațiile apropiate dintre cei doi. Familia Hossu păstra legături strânse, iar problemele părinților erau discutate și rezolvate prin colaborarea fraților[32].

Analiza câtorva scrisori ale lui Iuliu Hossu arată continuarea legăturilor strânse cu familia: părinții, frații și celelalte rude, păstrate și după numirea sa ca episcop. În interiorul familiei, demnitatea episcopală nu a modificat relațiile dintre membrii acesteia. Pentru Ioan și Victoria Hossu, Iuliu rămânea înainte de toate fiul a cărui sănătate, deplasări și oboseală le urmăreau cu grijă, pe care îl așteptau să revină la Milaș și căruia îi trimiteau în mod constant vești și produse de acasă. Scrisorile arată că familia a reprezentat pentru Iuliu Hossu un sprijin afectiv, material și practic. Din Milaș îi erau trimise cereale, carne, animale, legume, vin și alte produse ale gospodăriei, iar părinții se interesau de administrarea terenurilor și a bunurilor sale. Sprijinul funcționa însă în ambele sensuri: episcopul continua să se intereseze de nevoile celor de acasă, intervenea în probleme juridice sau administrative și participa la rezolvarea unor chestiuni familiale.

Un loc aparte îl ocupă relația cu tatăl său, preotul Ioan Hossu. Scrisorile conturează imaginea unui tată care îi transmite fiului experiența acumulată în viața pastorală și gospodărească. El îi oferă sfaturi privind administrarea

[32] SJANCJ, FIH, dosar 88, *Corespondența creatorului de fond cu membrii familiei*, ff. 45–46.

pământului, îi vorbește despre problemele clerului, urmărește activitatea episcopală, îi recomandă prudență în exercitarea autorității sale episcopale.

Mama sa Victoria Hossu se exprimă într-un registru diferit, mult mai afectiv. Formulele repetate de tipul „te sărut de mii de ori", preocuparea pentru hrana fiului și dorința de a-l avea acasă permit distingerea unei voci materne proprii în interiorul corespondenței. Dacă Ioan transmite mai ales informații, sfaturi și probleme practice, Victoria își exprimă direct dorul și grija față de fiul său.

În anii formării sale, Iuliu găsea în „unchiul Viluc" un sprijin pentru studiile de la Roma, un sfătuitor și un reper de conduită ecleziastică. Încrederea cu care Vasile Hossu îi comunica inclusiv probleme sensibile, precum raporturile sale cu politica și presa, arată că între cei doi exista o relație care îmbina rudenia cu formarea clericală și intelectuală. Scrisorile permit, în același timp, reconstituirea vieții cotidiene a unei familii preoțești transilvănene. Muncile agricole, semănatul, recoltele, viile, creșterea animalelor, aprovizionarea, angajarea servitorilor și dificultățile economice sunt prezente constant.

Boala părinților, a nepoților sau a altor membri ai familiei apare frecvent în scrisori și constituie unul dintre principalele motive ale schimbului de informații. Spre sfârșitul anilor 1920, această preocupare devine mai apăsătoare, după cum arată scrisoarea lui Traian Hossu din 1928 despre boala gravă a tatălui și eforturile fraților de a organiza tratamentul și deplasarea acestuia la Cluj.

Evenimentele politice și sociale pătrund, de asemenea, în scrisorile familiale. Vizita regelui Ferdinand și a reginei Maria, alegerile parlamentare, căderea guvernului Vaida-Voevod, nesiguranța călătoriilor din 1919 sau dificultățile economice sunt comentate alături de problemele casei și ale gospodăriei.

În ansamblu, corespondența familială completează biografia publică a lui Iuliu Hossu printr-o perspectivă greu de obținut din documentele oficiale. Episcopul implicat în conducerea eparhiei, în evenimentele politice și în relațiile cu Roma apare aici ca fiu, frate și nepot, preocupat de sănătatea părinților, de gospodărie și de problemele rudelor. Viața privată și activitatea episcopală nu constituiau două lumi complet separate, ci se intersectau constant. Scrisorile sunt tocmai locul în care această legătură poate fi urmărită cel mai bine.

Valoarea acestor scrisori nu se limitează la completarea biografiei lui Iuliu Hossu. Scrisorile oferă informații despre viața familiei, gospodăria de la Milaș, starea de sănătate a membrilor acesteia, alimentație, călătorii și mijloacele de comunicare folosite în epocă. În același timp, ele surprind felul în care evenimentele politice și schimbările societății erau percepute în interiorul familiei. Prin această corespondență, Iuliu Hossu poate fi cunoscut și dincolo de activitatea sa publică, în relațiile sale firești cu părinții, frații și rudele apropiate.

ANEXE

[1]
Milaș, 29 aprilie 1919, Scrisoare de la Victoria și Ioan Hossu către fiul lor episcopul Iuliu Hossu prin care îi transmit vești despre starea drumurilor, starea de sănătate și lucrările agricole,

Iubite Juliu!

Am primit pre servitor îndărăpt[33] să nu fie mult aci, poate merge că acum e vreme bună.

Am cercat azi că vorbeau cu Viluc dar nu am căpătat tot legătură, că numai pre la Macin poţi vorbi fiind stricat telegraful spre Vásárhely[34] şi Reghin. Sunt curios că cum aţi aflat pre Nuțu și ce oficiu inspectoratul?. și pentru ce nu a venit el la Cluj ca să fim mai aproape. Cu Traian decând a mers nu am vorbit; el iera tare răcit cât a fost acasă nu știm trecutuia? Nu știu ce marfă are Nana, chiar ca prin minune a scăpat.

Amu nui de călătorit și pentru voi suntem îngrijați anunțând că mergeți la Oradea.

Ne pare bine că a fătat[35] vaca barem nu ai ținut în pagubă. Bivolița să se vîndă acum, mi se pare că este târg la Gherla. Cu ploile am întârziat cu arătura. Dacă să îndreptă vremea ai putea să te repezi acasă pre vreo săptămână.

Noi altcum din darul lui Dzeu suntem bine.

Te sărutăm cu drag cu
toții și sărutăm pre Frida și Lenuța, i pare reu la mamă ta că ea nui acolo.
Milas 29/4 919
Iubitul tău tată Ioan
Vă sărută cu drag pe toți,
iubitore mamă și
mătușa Victoria

[SJANCJ, Fond Iuliu Hossu, Dosar 89, *Corespondența creatorului de fond cu mama și tatăl său Ioan și Victoria*,
ff. 3–4]

[33] Înapoi.
[34] Vásárhely – Târgu-Mureș (forma veche în limba maghiară).
[35] născut.

[2]

Milaș, fără dată. În scrisoarea sa, Marioara îl înștiințează pe Iuliu Hossu că aproape toți membrii familiei suferă de gripă și își arată temerea că și el ar putea fi afectat

Dragă Iuliu!

Scriu eu că toată casa îi bolnavă iar. Tata, Mama tot cum ști. Dar Teofil tot cu temperatură și tot pe la 38.5 nu știu pentru ce.

Apoi adaus Lucretia și servitoarea iar așa stau, numai eu îs bine.

Am pus un butoi de vin și 4 purcei, acum numai de sar zori bine cu ele. Cu fertu[36] vinarsului[37] am isprăvit mulțămită Dlui[38].

Tu altfel cum te afli, nu ai dus gripă dela noi? Doresc să te apere Bunul Dzeu ia[39].

Scrie Traian că pe Duminecă va veni el și Vais[40] meddicu.

Te sărutăm cu drag toți.

Marioara

[SJANCJ, Fond Iuliu Hossu, Dosar 88, *Corespondența creatorului de fond cu membrii familiei*, f. 49]

[3]

Milaș 16 noiembrie 920. Scrisoare către episcopul Iuliu Hossu din partea părinților săi, a Mărioarei și a lui Teofil. I se transmit vești despre demersurile pentru ca fratele său să fie numit preot II în Milaș alături de tatăl lor.

Iubite Iuliu!

Cu bucurie am primit corespondințele tale din Veneția și Roma și epistola văzând că ești bine și ne-ai împărtășit și pe noi de binecuvântarea S. S. părintelui urmaș al S. Petru. Barem bunul D-zeu ar asculta rogățiunile tăte și a P. S. Frențiu și să deie sănătate mamei tale și să vă apere de rău.

Noi din darul lui Dzeu suntem bine. Mamăta e tot așa cum o știi debilă de picioare și dacă iesă afară se ostenește; mulțumită lui D-zeu că nu merge spre mai rău. Ce privește economia ta spun că merge bine. Traian a dus cei doi boi de … la Gherla să lucre mai ușor, la Juc nu-i așa lipsă de ei. Trăsura ta a fost acasă

[36] „Fiertu" – procesul de distilare a alcoolului.
[37] Țuică.
[38] Domnului.
[39] Cu referire la gripă.
[40] Nume neidentificat.

și a dus cinci saci de grâu și numai doi porci că nu am și cheput mai mulți[41], acum vom telefona să vină și după ceilalți până e vreme bună și pe aci e cu vară, să noptează dar nu plouă. Sa lucrat mult în toamna asta. Schimbul cu locul s-a făcut, am și lucrat în hodaie[42].

Copiii de la Cluj să tot promit că vin acasă dar nu pot veni, nici pe culesul viilor nu au fost. Struguri au fost puțini, așa că va trebui să te îngrijești din alt loc de vin, că la noi a fost foarte puțin. Bute[43] a adus dar va prinde bine în alt an. După atâta călătorie ți-ar prinde bine să vii acasă pe câteva zile. Am cerut numirea lui Teofil de al doilea preot, dar și acum poate să se pertracteze[44] din nou să deie parohia 800 lei la an și cvartal[45] corespunzător, și așa să se împiedice; ba cer votul rezoluției vota miniștrii pentru a doua re- legie. La Blăjeni așa le place. La rebatarea mea din 8 mai a.c. în 23 oct. a cerut datele să se facă petiția ptr a doua relegeie, precând toate comisiile s-au gătat lucrările. Bunul D-zeu te aducă în pace Mulțumesc și I. P. S. S. pentru petru bunăvoință, te sărutăm cu toții cu drag iubitor tată Ioan Te sărut de mii de ori iubitoarea mamă.
Victoria
Milaș 16/XI 920
Cu drag te sărutăm și noi Mărioara și Teofil

[SJANCJ, Fond Iuliu Hossu, Dosar 89, *Corespondența creatorului de fond cu mama și tatăl său Ioan și Victoria*,
ff. 15–16]

[4]

Cluj, 21 iunie 1928. Iuliu Hossu primește o scrisoare de la fratele său, Traian, în care acesta îi relatează despre starea de sănătate a părinților

corespondența cu fratele
Traian 1928

Frate Juliu
Nu știu primit-ai epistola ce am scriso, că am trimiso pe poștă.

[41] că nu au încăput mai mulți.
[42] construcție mică ridicată la câmp; casă mică la câmp.
[43] Recipient mare din lemn, folosit pentru vin.
[44] Termenul „pertracteze" provine din verbul „a pertracta" (în limba latină *pertractare*, preluat în mediul juridic și administrativ din Transilvania prin intermediul limbii germane – *pertraktieren* – și al celei maghiare). A discuta, a dezbate sau a renegocia.
[45] Taxă.

Am fost cu D. Filip acasă și credeam că mia chema la telefon ca săți spun rezultatul examinării că numai a doua zi a adunat prima a treia zi a trimiso și ieri sară mult neam sfătuit cu medicu ce ar fi de făcut. El insistă să vină tata la Cluj pe 2 săptămâni să se stabilească ce supoartă și ce nu supoartă, adecă ce ar fi bine să mânce.

De cumva nu vine tata la Cluj nu rămâne altceva decât să nu mânce zahar și pâine și prejituri.

De altcum nici nu știu scrisițiam[46], că tata sufere de boală de zahar.

Și cum văd acuma e foarte grea, 180 gr. zahăr la zi și 8.4% e zahăru acesta este foarte mult.

Lugojanul scrie că sâmbăta mergi acasă?

Eu știam că mergi la Biksad.

De cumva mergi acasă ași merge și eu, de nu eu merg cu autobusul că vreau să văd ce e cu tata.

Celea scrisă de Cueșdeanu? le-am procurat de la București cred că pe Sâmbăta sara vor soși, și duminică la ameazi lea da la tren Ileana că nu voi fi acasă.

Dulceață nu am cumpărat chiar cât ai scris că nu a fost. Cred că pe la începutul lunii ce vine va sosi și atunci le voi cumpăra. Beurina și aici e 10:50 lei, așa că nu știu merită să duci de aici?

Sunt foarte îngrijorat de boala tati.

La mama nu sa aflat nimic nou tot celea vechi.

Te sărut cu drag al tău iubitoriu frate Traianu

Cluj la 21/VI. 928.

[SJANCJ, Fond Iuliu Hossu, Dosar 88, *Corespondența creatorului de fond cu membrii familiei*, ff. 45-46]

Abrevieri bibliografice:

SJANCJ, FIH, Dosar 20 – Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Cluj, *Fond Iuliu Hossu*, Dosar 20, *Corespondență cu membrii familiei,* 1888-1910.

SJANCJ, FIH, Dosar 22 – Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Cluj, *Fond Iuliu Hossu*, Dosar 22. *Corespondență primită de Vasile Hossu,* 1901-1915.

SJANCJ, FIH, Dosar 301 – Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Cluj, *Fond personal Iuliu Hossu*, Dosar 301, *Corespondență primită în anul 1926*.

SJANCJ, FIH, Dosar 88 – Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Cluj, *Fond Iuliu Hossu*, Dosar 88, *Corespondența creatorului de fond cu membrii familiei*.

SJANCJ, FIH, Dosar 89 – Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Cluj, *Fond Iuliu Hossu*, Dosar 89, *Corespondența creatorului de fond cu mama și tatăl său Ioan și Victoria*.

[46] „scrisu-ți-am”.

Cârja, Hoza 2025 – Cârja Ion, Hoza Gabriel, *Iuliu Hossu preot militar şi episcop al Marii Uniri. Contribuţii documentare*, Editura Viaţa creştină și Mega, Cluj-Napoca, 2025.

Hossu 2003 – Hossu Iuliu, *Credința noastră este viața noastră. Memoriile cardinalului Dr. Iuliu Hossu*, ediție de Silvestru Augustin Prunduș, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 2003.

Hoza 2026 – Hoza Gabriel, *Geneza, Organizarea şi funcţionarea unei arhive ecleziastice. Arhiva Episcopiei greco-catolice de Gherla de la începuturi la Primul Război Mondial (1853–1916),* Editura Mega, Cluj-Napoca, 2026.

Prunduș Plăianu 1995 – Prunduș Silvestru Augustin, Clemente Plăianu, Alexandru Nicula, Ioan M. Bota, Ion Costan, *Cardinalul Iuliu Hossu,* Editura Unitas, Cluj-Napoca, 1995,

Prunduș Plăianu 1998 – Prunduș Silvestru Augustin, Clemente Plăianu, *Cei 12 Episcopi Martiri ai Bisericii Romane Unite cu Roma, Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1998.

Soica 2016 – Soica Sergiu, *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității. Note informative,* Editura Mega, Cluj-Napoca, 2016.